

ALAKOK A MÁBÓL

A tanító

— Urat nevelek belőled! — mondta egyetlen fiának Halasi, az öregedő disznókupec. Dacosan, kihívóan rázta meg vérmes fejét, hogy borvirágos nagy orra megreszketett. — Tanító úr leszel, várj csak!

Vékonyka fia, Dezső húzódozott.

— Édesapám, én nem szeretek iskolába járni!

— Nem szeretsz? Lári-fári! Könnyebb az uraknak! Látod én éjjel-nappal üzlet után vagyok és hát mire mentem?... Anyád itthon veszkődik a disznóhizlalással, én meg a nyelvem lógatom, még egy vagon kocát összeszedek, hogy elszállítsam az uraknak, Bécsbe! Hogy ők ott szépen, urasan elfogyasszák. Császárszalonna, prágai sonka kerül az asztalukra és engem kutyába se vesznek. Kifizetnek és slussz. Csak a parasztok közt vagyok valaki. És a nénéid mind parasztasszonynak mentek férjhez, disznót hizlalnak, tehenet fejnek és holtra dolgozzák magukat! De te úr leszel, fiam, tanítónak adlak! — Zsíros, nagy öklével az asztalra vágott. Az asztalon összekoccantak az előző este használt borospoharak.

Kint, az alföldi csendes eső vert poccsolyákat a téglás, kisvárosi járdákon, a kövezetlen kocsiuton feneketlen sarát dagasztva. A hátsó udvarban éhes disznó-visítás repesztette a füledt nyárvégi levegőt. Dezsőnek meg kellett hajolnia erősakarátú apja kívánsága előtt. Nyáron végezte el a polgári iskola negyedik osztályát és most pályaválasztás előtt állt. Félénken próbálkozott.

— Én kertész szeretnék lenni, édesapám.

— Kertész? A kertész mesterember, a mesterember meg csak félig úr! Tanító leszel, fiam és keménykalapban jársz, mint a szolgabíró. Pertút iszol a plébános úrral és az ügyvédekkel. Azám! És nyugdíjad lesz... Nem kell, hogy ilyen vén fejjel, mint én, szaladozz házról-házra, átkozottul alkudozó parasztokhoz.

Apja fellebbezhetetlen döntésére került Dezső a helybeli, kisvárosi tanítóképzőbe. Három évre, közepes eredménnyel, bevégezte tanulmányait és kinevezésre várt. Testileg megerősödött, magasnövésű ifjú lett belőle.

Tizenkilenc éves korában Z. község tanyai iskolájába hívta meg tanítónak az iskolaszék. Az iskolaszék elnöke a helybeli katolikus plébános volt. Képesítési ünnepélyére készült zsakettjében, kemény kalapban állított be Halasi a plébános úr rezidenciájába, megköszönni az iskolaszék jóakarátát. Pár szó köszönésfélét dádogott.

— Rendben van, fiam, — mondta a plébános atyáskodva és megveregette a vállát. — A mi jóakaratunkról továbbra is biztosíthatjuk, ha a katolikus keresztény hitelvek és a haza üdve szerint, jó báránykákat nevel ezekből a vad suhancokból.

Sok munkája akadt Halasinak. Egy morózus agglegény kollegájával tanították ketten a hat évfolyamot. Hatvan-hetven gyerek jött össze a teremben szebb időben.

Agglegény kollégájának vénlány unokahúga főzött, kosztolni hozzájuk járt Halasi is. Néha, szabadnapján felvidult az öreg Varmuzsa, poharat hozott és kártyázás, borozgatás közben pipaszónál, suttogva elárulta, hogy nem hisz istenben és hogy nem jól van ez így, ahogy van.

— Én mondom, igazuk van azoknak a fővárosi szociáldemokratáknak!...

— De hát hallgass szám, nem fáj fejem, — tette hozzá kicsit később. — Öreg vagyok én már ehhez — és megkomolyodva legyintett a kezével.

Halasi egy kicsit megborzongott ilyenkor az öregtől. A négy év alatt, melyet együtt töltöttek el, mindig idegenül tekintgetett az öreg Varmuzsára.

Rakoncátlan kölykök voltak Halasi tanítványai. Pontatlanul jártak iskolába. Otthon libákat, malacokat őriztettek velük és okkal, ok nélkül elmaradoztak az iskolából. Csak a jobbmódú gyerekek jártak pontosan. Némelyik nagygazda fia kocsin jött az iskolába, csúnya időben. Olykor hasznos ajándékkal kedveskedtek a tanító úrnak a módosak. A zsellérgyerekek semmit sem hoztak, mert azok még ebédre is gyakran csak kenyeret, meg sülttököt ettek az iskolában. Télvíz idején a csizmátlanok végleg elmaradtak a tanításról. A végtelen sarakban és fagyokban nem jöhettek.

*

Csak sorozásra utazott haza Halasi. Katonáskodása után visszament a tanyai iskolába.

Könyveket, lapokat nem igen olvasott. Idegen nyelvet nem tudott. Az önkéntes évében tanult pár német szót is elfelejtette lassanként. Gondosan takarékoskodott a pénzével. Szeretett volna megnősülni. Nagyon únta a magányt. Unalmában olykor bele-bele-tekingtetett a pedagógiai szaklapokba, de olyan új dolgokat feszegettek egyes kartársai, hogy irtózva tette le azokat.

A plébánoséknál egy szücsmester szerény lányával ismerkedett meg. Fiatal volt a lány, hamiskásan nevetett és szemmel láthatóan sose voltak problémái. Többször a fiatal tanítón felejtette a szemét és ha azt hitte, hogy valaki ezt észreveszi, belepirult.

— Jó lány ez, fiam és nem éppen szegény. Lesz egypár láncocskája, csak egy bátyja van, kettőjük közt osztja szét a zsugori szücs kis valóságát.

Halasi zavartan köhögött.

— Hm, hm, én többször gondoltam már a nősülésre. Valami szolid lányt szeretnék, aki megállja helyét a konyhán és az urak előtt is...

— Juliska megállja a helyét akárhol, — bizonyítgatta a plébános jóakaratóan.

Apjának írt Halasi, nősülési szándékairól. De az öreg nem válaszolhatott. Szélütés érte és mikorra fia, a sürgönnyt véve haz ért, már kiszenvedett.

Temetés után visszautazott a tanyai iskolába. És nemsokára eljegyezte a szücsmester lányát, Wéber Juliskát, akivel az öreg plébánoséknál ismerkedett meg. A plébános tiszta szívből örült, mert az egyházközség pénztárnoka és állandó kártyapartnere volt a lány apja, Wéber Mihály.

Lakodalom nélkül történt meg az esküvő, Halasi gyászára való tekintettel. Egyszerű, meghitt vacsora volt csak, melyen a fiatalok, a lány szűkebb hozzátartozói, a plébános és az öreg tanító-kolléga vettek részt. Az öreg tanító a pap-társaságban egész idő alatt búsan hallgatott.

Szülővárosában hamarosan tanítói állás üresedett meg és Halasi minden követ megmozgatott, hogy elnyerje azt. Elnyerte. Beköltözött a vidéki város szűkös, alacsonyházú uccáiba. Itt tanította aztán a bunyevác, magyar, sváb, cigány gyerekeket betűvetésre, olvasásra. Hogy a nemzetiségi kevertségből valami következtetést tudott volna levonni, odáig sosem jutott el Halasi. Felesége egy fiút és egy lánykát szült. A második szülés után komplikációk léptek fel, az orvos eltiltotta a további szaporodást.

A háborús időkben egy városi képviselő, a kedvelt Dénes bácsi „kicsinálta”, hogy Halasi front-szolgálatra alkalmatlannak bizonyult.

Az impérium-változáskor is, mint mindig, megnyugodott Halasi a felsőbb hatalom rendelésében.

*

Múlnak az évek, Halasi Dezső feje deresedik. Ő és felesége nem sok vizet zavarnak a zavaros világban. Hajlott, magas alakjával csendesen, mindig cigarettázva jár-kelel Halasi és majd hogy kívül reked a történéseken. Felesége papucsbanjáró, kisvárosi aszszony, akinek főszórakozása a mindennapi pletyka.

— Ugyan, Cingerné, nem hallotta, mi történt a Budaiéknál? Az öreg Budai, aki mindig előénekes volt a körmenetben, tudja, az a kövér, kopasz, felakasztotta magát! Hogy olyan vallásos ember hogy tehetett ilyet?!

— Hja, lelkem . . . — mondja Cingerné, tapasztalt öregasszony — a sok adósság nem jóra visz, tartozott az fűnek-fának. Hiába imádkozott már reggel négy órakor kint az utcán, legkorábban kelve az egész környéken! Az adóját sem rendezte és a menyecskék . . .

— Tényleg, a menyecskék is . . . ?

— Szegény felesége, kérdezze csak meg . . . De ne is kérdezze . . . Agyonsírta magát az ura életében . . .

— Hó, az a vén rosszcsont . . . — csóválja a fejét ilyenkor Halasiné, a tanító felesége és hümmögve csukja be a kiskaput.

Egyszer megesett Halasival is, hogy az orvos pihenni fürdőhelyre küldte és talán egy kikapós, bolti kiszolgáló kisasszonnyal töltötte az üdülésre, erősödére szánt időt. Igaz-e, nem, ilyesmit pattantott ki a fáma. Tény az, hogy vidáman, megerősödve jött haza a fürdőhelyről.

Itthon a felesége klaffogó papucsockban tovább fejte a tehenet és minden reggel kukoricaszárral zavarta ki a lassú jószágot a csordára. De ha a fürdőhelyekről esett szó, sokatmondóan csóváltgatta fejét az asszony. Ugy látszott, mintha hallott volna egyet-mást az ura esetéről.

— Nagy kujon ez a Dezső...

Nem is ment többé üdülni Halasi. Minden nagyobb izgalom nélkül telt az élete.

A sarki trafikban mindig ül néhány ráérő, öregedő ember. Grün, a tollkereskedő, akinek a ruháján mindig lebeg egy-két hely, Csikós, a nyugalombavonult póstamester, Hauser, a keménykalapos német piktor, aki ötven év alatt sem tanult meg rendesen magyarul, miközben svábul majdnem teljesen elfelejtett, Julinác, a darálómalom unatkozó tulajdonosa, akinek a haja, bajusza éppen olyan szürkésfehér, mint a mindig lisztes munkaruhája.

Régi, meleg barátság fűzi őket össze. Még pislog bennük valami érdeklődés az élet, a politika, a világ változása iránt. Bár nem nagyon értik a sok, új jelszó mögé bújt erők huzakodását.

Ha az iskolából hazajön Halasi, betekint ő is a trafikba. Míg a puhább cigarettákat válogatja, pár barátságos szó esik a bentülőkkal.

— Mi a fene van megint Kínában? — szól ki nagy pápaszeme mögül Csikós, akinek a fantáziáját sokat foglalkoztatta a távolság és ifjú korában az orosz-japán háború.

Feszült figyelemmel várják Halasi szavát.

— Őszintén bevallom, én se értem az egészet. Hadüzenet nélküli háború, meg mi a szösz. Azelőtt nem voltak ilyen ostobaságok. Elég baj, hogy így marakodnak mindig.

— De hát nem lehet már egyszer ezeket a békétlenkedőket örökre megfékezni? — veti közbe Grün, akiben a szép zsidó elgondolás, a világbéke álma pislog.

— Nem sokat értünk mi ehhez, bízunk a nagyokra, — legyint Hauser, aki nyáj-embernek született valamelyik vezér fennhatósága alá.

És Halasi igent bólintgatva lép ki az ajtón. Jól megnevelték az egykori tanítóképzőben. Régi, konzervatív professzorok voltak a tanárai és azok ifjúkorában megdohosodott tanmódszerén és politikai élettelenységén tengődött Halasi korosztálya. Szellemi sikartaikat nem járta át félévszázad viharos kulturális fejlődése.

Akadnak ifjú tanítók, akik fanatikus nyers-kosztosok; akik politizálnak, a mindenkori kormány támogatói, de mozognak, aktívak iskolán kívüli létükben; vannak szociálista tanítók; vannak természettudósok; vannak, akik reform-iskolát terveznek, újrendszerű iskolapadokat szerkesztenek, de Halasi és a hozzá hasonlók csak álmosan fészkelődnek a mában és a nyugdíjas-élvezetekre készülődnek álmosan.

— Mindig becsületes ember voltam — szokta mondogatni Halasi. Így is van. Sose stréberkedett. Mások hátára nem kapaszkodott, de az se jutott eszébe soha, hogy népének, valamiféle emberi haladásnak harcosa legyen. Minek az a homokbuckák világában?

— Marci, — mondja egyívású kollégájának — holnap államnep, délelőtt templomba megyünk, délután eljössz egy kis borkóstolóra.

Szabó Márton, alacsony, zömök, mindig nevető ember, rava-szul hunyorít:

— Aztán nem nagy-kóstoló lesz az?

— Amit az Isten ád, — mondja tréfás-megadóan Halasi.

A bunyevác igazgató lányánál járt Halasi névnapon. Az igazgató barátságos, tagbaszakadt ember, nevetve beszélte másnap a kollégáknak, Halasi hátát veregetve:

— Egymást támogatva mentünk keresztül a városon, az én Dezső komámmal. Hol ő bukott el, hol én, de aztán valahogy hazaértünk.

Az iskolaszolga szép szál, dörgőhangú bunyevác ember, meghívta Halasit, mikor a fia esküvője volt. Jó pár pohár bort fogyasztottak ott is.

— Nagyon jó ember ez a goszpodár, — dicsérték Halasit — nem nézi le a kisebbrangú embert.

Pedig a köszöntésen kívül alig tud valamit a nyelvükből.

A szomszéd fűszeres büfféjében is fogyaszt egy-egy pohár bort Halasi. Bár van otthon bora, de jobban esik a társasan fogyasztott ital. Különbén is unokafivére a fűszeres.

— Egymást támogatni kell, hát nem?

Harmincegy éve fejezte be a tanítóképzőt, azóta tán könyvet sose vett elő magaszántából. Inkább serdülő lánya nyösztetésére olvasott valami könnyű regénykét.

— Apukám, olvassd el, olyan érdekes...! De igazán olvasd el, — akaratoskodott Giza, ha látta, hogy apja nem nagy érdeklődést tanúsít.

— No, jó-jó. Elolvasom kislányom, el én, — motyogta sarokba-szorítva. De alig várta, hogy bevégezze. A könyveket ásitó unalmasnak találta. Inkább a kalendáriumot forgatta szívesen, megnézni milyen időjárás lesz, mert a szőlő, a kis kukorica- és buza-föld termése a szeszélyes időjárástól függ.

Mióta lánya férjhez ment, azóta egyikük sem olvas. Gizát intelligens asztalosmester vette el, aki nevetve dobálta tűzre az ócska, szentimentális regényeket. Gizának férje mogorva könyvei nem tetszettek, így aztán nem olvasott.

Halasi fia János, aranyműves mesterséget tanult.

— Nem szeretek tanulni, apám! Örülök, ha nem látok könyveket, — ismételte kamaszkorában a fiú és Halasi saját erőlködésére és könyv-iszonyára gondolva; nem merte a fiát tanulásra erőltetni.

Pontosan háromnegyed nyolckor benyit Halasi az iskolába. Az iroda nagy ablakához áll és nézi-nézi a gyerekeket.

— Hogy ezek sose fáradnak el, — mormogja.

Rúgják a labdát a gyerekek, sáron-vízen keresztül, a kopár iskolaudvarban. Repül a rongylabda kerítésnek, ajtófélfának, néha az ablaküvegnek. Nagyot csörren az ablaküveg és ezer csillogó darabba hullik a falpárkányra, onnan is le a földre. A gyerekek kedve megdermed.

Halasi lesétál az udvarba. Megkezdődik a kihallgatás.

— Melyitek vágta az ablakhoz a labdát?

Nehéz csend. Ijedten ide-oda tekintgetnek a nebulók.

— Kié ez a labda?

Egy hang se hallatszik. Nem vallanak egymásra. Nem akad gazdája az árva rongylabdának.

— Majd adok én nektek! Becsináltjátok az ablakot! — hangoskodik Halasi. De a gyerekek örülnek magukban. Csak most kell hallgatni s ismét becsináltatja a város, mint tavaly. De aki ma rosszul felel, az packára készítheti a markát.

— Imádkozunk...

Az osztály komoly képpel kezd imába.

Megindul a feleltetés.

— Te Faragó, te legjobban érted a labdarúgást, kezd el az egyszeregyet. Aki sügni mer, az ebből kap kóstolót — hajlítgatja és suhogtatja Halasi a sokat ígért nádpálcát.

Az óráközti szünetben a folyosón sétálgatva beszélgetnek a tanítók.

— Az én osztályomból valaki megint betört egy ablaküveget, de az isten szerelméért meg nem mondják, ki volt az, — meséli Halasi.

Baráth, az indulatos, fekete emberke, hadarja kollégájának mérgesen:

— Én az egész osztályt végigvertem, mégse mondták meg, ki dobta be az utca sarába a nádpálcámat!

Halasi nem ilyen ingerült:

— Nem sokat ér a verés, elégszer tapasztaltam már. Nem is ütöm őket folyton. De azért én se tudnám őket pálca nélkül rendben tartani.

Csengetés után kipirult arccal ülnek helyükre a gyerekek. Szavalnak verseket szerbül, meséket mondanak könyvbetéve magyarául, rajzolnak és énekelnek s ha kijelölték könyvükben az új leckét, hazamennek.

— Valamennyi megtanul írni-olvasni, — mondja Halasi az egyik gyerek panaszos apjának, sovány kéményseprőmesternek, — hogy aztán mi lesz velük? A jó isten tudja. Én elvégzem a kötelességemet. Többet nem tehetek.

*

Fiatal kollégájával, Darabos Jánossal találkozott minap Halasi. Szegről-végre rokonok is. A város közelében évek óta elhanyagolt iskolába tették a fiút tanítónak. Halasi kicsit fölényesen nézi a fiú

— szerinte — túlzott buzgólkodását, amellyel az elhanyagolt kisebbségi iskola épületét igyekszik rendbehozni és összeszedni a szétvadult gyerekeket.

— No, öcsém, becsinálták-e már a törött ablakokat? És összeszedted-e már a tanítványokat?

— Valahogy összeszedem, Dezső bácsi, — feleli Darabos lelkesen, — valóságos közelharcot kell vívnom minden szülővel, hogy újra engedjék a gyerekeket iskolába. A legtöbb szülő örömeire évekig nem kellett iskolába járni a gyerekeket. Néhány évfolyam analfabéta maradt, de a szülők többet használhatták őket otthon. És elvégre ez a legfontosabb, nem?

— Derék gyerek vagy János. De nem tudom, meddig bírod te is szusszal?

— Másképp nézünk a világba, mint maguk Dezső bácsi! Népevelők akarunk lenni!

— Azt hiszed, öcsém, mert négy nyelvet megtanultál, hogy többre viszed, mint mi? Hogy falod a szakkönyveket? Elárulom neked, barátom, mikor mi fiatalok voltunk, akkor is voltak olyanok, akik be akarták deszkázni az eget és lásd, most is istennek az az áldott napja süt, mint akkor...

Cigarettaját szorgalmasan szíva, betereli Halasi az osztályok szegény gyerekeit a pincébe, ahol jótékony adakozásból tejet kapnak a kis toprongyosok. Halasi szeldeszi nekik a kenyeret.

— Ne rendetlenkedjétek gyerekek! Imádkozzunk: Az atyának és fiúnak... áld meg isten ételünket, jötevőnket. Amen. — Lökődösödnek s hirtelen leöntik a forró, híg tejet a korgóhasú csemeték.

Vasárnap elkíséri a gyerekeket a templomba. Maga is misét hallgat. Aztán egy hétig nyugodt. Ugy érzi, ismét egy lépéssel közelebb a nyugdíjhoz. Hogy a nyugdíjas kor csak magas vérnyomást, további unalmat és ismét új várakozást — a halál várását — jelent, erre nem gondol Halasi.

Tanítás után, szép napokon kiszalad a szőlőbe, fát permegetni, szőlőt oltani, vagy utánaézni, hogy a levéltetű nem tesz-e kárt a fiatal fák levélzetében.

— Kell, hogy az ember utána nézzen, mert a budár csak a szemes gazdának dolgozik rendesen.

— Igaz, ami igaz, — helyesli szőlőszomszédja, Scheirer, a városi hivatalnok, — nincs hanyag budár, csak hanyag gazda van.

Halasi él ebben a problémáktól sistersgő században, anélkül, hogy valaha valamivel kapcsolatban állást foglalt volna. Kisebbségi mivoltát is legfeljebb, ha abban érzi, hogy ennyi évi szolgálat után még nem igazgató valamelyik külső iskolában.

Mennek az iskolások vasárnap a templomba. A gyerekek párosan lépkednek. Az egyik kisfiú félénken áll elő:

— Tanító úr kérem, a Lakatos mindig lökdelődzik.

— Ejnye, Lakatos, az árgyélusodat! — szól a lökődösödre Halasi, de még csak nyakon se legyinti. Nem nagyon szíveli az indulatos kilengéseket.

Láták István.